

Branko Đaković, *Igre oko vatre. Prilog etnološkim istraživanjima o vatri*, Meridijani, Samobor 2011., 229 str.

U rastućem broju domaćih knjiga objavljenih tijekom posljednjih nekoliko godina iz područja etnologije i kulturne antropologije, knjiga *Igre oko vatre* autora Branka Đakovića po mnogočemu se izdvaja. Riječ je o vrlo hrabrom nastojanju popularizacije znanosti, odnosno, nastojanju da se učini zanimljivim ono što bi inače kao knjiga, pa i tema promišljanja, prošlo nezapaženo, osim u krugu onih koji se najuže bave etnografskim temama.

Tema "vatre" je, kako sam autor kaže, stara kao čovječanstvo te kompleksna kao pitanje smisla života ili smrti. Iz tog je razloga gotovo nemoguće pronaći ključ za analizu i tumačenje samoga pojma vatre. Autor stoga pribjegava "koloraturnoj kolažnoj tehnici" uklapanja raznorodnih pristupa i teorija, koji uspijevaju naći prema skladnoj i koherentnoj cjelini teksta koji nam, bez obzira na svoju mnogoznačnost, jasno progovara o svim licima i naličjima vatre. U knjizi nam se istodobno nude povijesni i arheološki podaci, filozofske rasprave, analize "logike mitova" o vatri, recentna etnografska istraživanja, kao i autorovi komentari koji suptilno i diskurzivno nenametljivo prate građu, pritom jasno zaokružujući svaku misao i olakšavajući nam razumijevanje same ideje vatre.

Nakon "Prologa" i kratkog "Uvoda", u kojemu nas upoznaje s temom, slijedi poglavlje naslovljeno "Igre oko vatre", u kojemu autor ukazuje na prve susrete čovjeka s vatrom, prožete panikom i strahom, koji, nakon sretnog završetka – pripitomljavanja vatre – rezultiraju nizom mitskih predodžbi i ideja o porijeklu vatre za koje bismo gotovo mogli reći da su – u svojoj pojavnosti, ali naravno ne i formi – univerzalne za sve ljudske kulture i društva. Kombinirajući arheološke podatke s etnografskim istraživanjima tradicijskih izvaneuropskih naroda s kraja 19. i početka 20. stoljeća, autor ne čini kronološki prijelaz, već ukazuje na činjenicu postojanja i nastajanja tradicijskih svjetonazora koji su oko vatre ispredali svoje filozofske, duhovne, metafizične, magične, izvanzemaljske, prirodne ili natprirodne, kulturne naracije. Čovjek je uvijek, naravno, bio kreator tih priča, ali opčinjen snagom i moći vatre, gotovo pa nijemi sudionik njezinog puta kroz ljudsku povijest. Naslanjajući se na Frazerova istraživanja i Bachelardove teorije o vatri, autor nudi njihovo jedinstveno iščitavanje, koje istodobno i sam propituje, pritom nikada ne ostajući na formi dorečenosti i univerzalnih istina. Namjerno, kako i sam naglašava, izlazi iz okvira zadanih antropoloških diskursa i pristupa te time omogućava mnogo širi okvir rasprava i tumačenja, čime nam, uspješno, oduzima mogućnost da etnografiju koju nam nudi shvatimo kao "klasičnu" ili "recentnu" i na taj način je procjenjujemo. Pravi je pothvat u suvremenoj antropologiji pisati onako kako nitko drugi ne piše, a to je upravo jedna od karakteristika koje čine autorov pristup etnografiji novim i osvježavajućim. No, sintagma "pisati kako nitko drugi ne piše" odnosi se također i na poetičnost autorovog diskursa, kao i na poetičnost njegove misli. Radi se o autoru koji je stilom vrlo blizak književnom diskursu, no, koji se ne poziva na već poznati, pomalo dosadni, "literarni zaokret" u antropologiji. Iz autorova pera, to nije teorijska, već uistinu stilski i estetski pozicija. I ako zanemarimo stari antropološki vic, koji je prema

nekim tumačenjima pričao Jack Kerouac, svojedobno student antropologije, koji govori o tome da su svi antropolozi zapravo promašeni pisci, ova knjiga se uistinu, u mnogim svojim dijelovima, čita kao književno djelo.

Četvrto poglavlje, naslovljeno "Etnografija vatre", nudi, opet stilski vrlo pitku, šetnju po europskim svetkovinama vatre kroz tradicijske godišnje kalendare, te, izvan toga okvira, tzv. "vatre iz potrebe" koje se ne pale u neko određeno doba godine, već u slučaju potrebe za ritualnim ozdravljenjem stoke ili pak ljudi. Ni u toj etnografskoj šetnji, autor ne pokazuje, klasičnoj etnologiji urođeni, strah pred priznavanjem promjena u tradiciji, već, usporedno, donosi podatke iz "zlatnog doba" europske etnografije (otprilike 19. stoljeća) te recentne podatke i suvremene pojavnosti festivala vatre u Europi i Hrvatskoj, što će biti još posebno prikazano u kasnijim poglavljima.

Poglavlje koje slijedi, pod naslovom "Etnološki atlas Europe", svojevrsni je uvod u šesto poglavlje, u kojemu autor opisuje veliki međunarodni projekt izrade Etnološkog atlasa Europe, projekt koji je "živio" tijekom 1960-ih i 1970-ih godina i koji je trebao pružiti prikaz tradicijskih kultura Europe. Dijelom tog projekta bila je i izrada Etnološkog atlasa Jugoslavije.

Šesto poglavlje jedinstveno je u hrvatskoj etnologiji zato što predstavlja prvi usustavljeni rezultat rada na podacima koji su prikupljeni za Etnološki atlas Jugoslavije. Ovdje su, naravno, obrađeni samo podaci koji se odnose na temu vatre. Prava poslastica za ljubitelje pozitivizma u etnologiji, ovo poglavlje u svom prvom dijelu donosi kartografske i tablične prikaze distribucije, terminologije te struktura učestalosti i zastupljenosti pojedinih oblika tradicijskog paljenja vatre u republikama bivše Jugoslavije. Ovdje se uistinu radi o prvom pokušaju digitalizacije arhiva Etnološkog atlasa Jugoslavije, te njegovoj obradi u bazama podataka do konačnog rezultata – ponuđenih kartografskih prikaza. Jasno je da je takva analiza moguća samo za podatke kojima se želi zorno prikazati određena kulturna pojavnost, ali treba naglasiti da se radi o jedinom arhivu te vrste, koji sadrži podatke iz cijele (tradicijske) Hrvatske, te da bi digitalizacija istoga trebala biti skoro budućnost, a ne tek eventualna mogućnost.

Drugi dio šestog poglavlja je, prema mojem mišljenju, ključni dio knjige. Rezultat je višegodišnjeg terenskog istraživanja samoga autora na području Hrvatske, u kojemu je pratio recentne, ponekad u cijelosti revitalizirane, ponekad ispolitizirane, ili eventualno samo malo "prisječene" tradicije paljenja godišnjih vatri, posebice Vuzmenki i Ivanjskih krijesova. Ni na ovom mjestu ne zazirući od neklasično etnoloških tema, autor progovara o festivalizaciji tradicije, o korištenju tradicijskih krijesova u svrhu promocije lokalnih političara, o turističkim zajednicama kao organizatorima "tradicije", ugostiteljskim objektima i lokalima koji sudjeluju u organizaciji iste, ukratko, nudi suvremenu i iscrpnu etnografiju koja detektira ne samo pojavu nego i njezin kontekst, bez kojeg svaka pojava ostaje samo prazan označitelj. I u ovoj etnografiji, u prenošenju doživljenog iskustva s terena, autor ostaje pisac.

Sedmo poglavlje sažeto prikazuje tradicijske ritualne načine uporabe vatre, dok, zaključno, osmo poglavlje, neočekivano, nudi i sasvim nove pojavnosti vatre, kao alata pristalica *New Agea* i mnogobrojnih neopaganskih tradicija koje u

svojim izmišljenim i “sklepanim” svjetonazorima, kao centralni moment obreda plodnosti, novih godina i prijelaza, koriste vatru.

Umjesto zaključka, citiram dio autorova “Prologa” (str. 155): “Prisjećajući se Heraklitove misli da *ovaj svijet isti za sva bića nije uredio nitko od bogova i nitko od ljudi, nego je uvijek bio, jeste i bit će vatra vječito živa, koja se s mjerom pali i mjerom gasi*, čini se prihvatljivim i kaldejsko učenje (...) po kojem će ovaj vrli svijet biti (...) ognjem uništen da bi opet bio obnovljen. A do tada...”.

A do tada – čitajte *Igre oko vatre*.

Tanja Bukovčan

Tomo Vinšćak, Tibetski buddhizam i bön, Ibis grafika, Zagreb 2011., 140 str.

Iako tematika kojom se bavi knjiga *Tibetski buddhizam i bön* nije nepoznata ni neobrađena u svjetskoj literaturi, na hrvatskom jezičnom području nema mnogo autora koji su o toj temi pisali iz prve ruke. U pisanju ove knjige njezin se autor prvenstveno služio relevantnom literaturom, no nesumnjivo je da su terenska iskustva te proučavanje pojava u neposrednom kontaktu s Tibetom i Tibetancima bili vrlo bitni za njezin nastanak. Namjera autora bila je, čini se, domaćoj publici, kako stručnoj tako i laičkoj, predstaviti osnove tibetskog buddhizma i böna te njihovo mjesto u svjetskoj civilizaciji.

Na početku, autor nas upoznaje s likom i djelom Siddharte Gautame – Buddhe i piše kako je iz dostupnih izvora zapravo teško zaključiti kako se točno buddhistička zajednica razvijala nakon Buddhine smrti i odlaska u *parinirvanu*. Njegovi prvi učenici nastavili su prenositi učenje usmenim putem – pamtili su riječi, ponavljali ih, proširivali te nakon toga skupili u kanonske tekstove, koji su kasnije na saborima pročišćivani, a isto tako su pokušali utvrditi i redovničku disciplinu. Buddhizam se kao novi vjerski pokret javlja potkraj 5. stoljeća p.n.e. u sjeveroistočnoj Indiji koja je tada bila političko i kulturno središte cijelog indijskog potkontinenta. U vremenu koje slijedi nastaju škole buddhizma – autor detaljno opisuje Hinayanu (južni buddhizam, malo vozilo) i Mahayanu (sjeverni buddhizam, veliko vozilo), koja se dalje dijeli na tantrički buddhizam, zen i tibetski buddhizam. U početku su kanonski spisi bili pisani samo na lokalnim jezicima kako bi bili razumljivi širem krugu ljudi koji nisu razumjeli sanskrt, jer je tada, kao i danas, to bio jezik bogova koji su poznavali samo brahmani. No, kakvo god bilo Buddhino izvorno učenje, ne postoje sumnje u osnovna učenja buddhizma, a njihova je bit sadržana u *Propovijedi o pokretanju kotača dharme*, u kojoj se nalaze četiri plemenite istine i plemeniti osmerostruki put, koje su sve buddhističke škole prihvatile kao temeljnu vrijednost. Tibetski buddhizam, kao treća grana Mahayane, nastaje u 8. stoljeću, a danas je raširen, osim u Tibetu, i u Nepal, Bhutanu, Mongoliji te u Republici Burjatiji na Bajkalskom jezeru. Autor